

Witold Witakowski
NAUKA APOSTOŁÓW

(przekład z syryjskiego — wstęp, komentarz)

I. WSTĘP

Nauka apostołów (dalej: NAp) jest apokryfem o złożonym charakterze, którego jądro stanowi krótki zbiór kanonów ujęty opowieścią ramową. Mówi ona, w części wstępnej, o zebraniu się apostołów w dzień Pięćdziesiątnicy, zesłaniu Ducha Świętego i uchwaleniu kanonów, w części końcowej zaś o ustaleniu sukcesji apostołskiej i rejonach misyjnych poszczególnych apostołów. NAp jest dość szeroko rozpowszechniona w piśmiennictwie chrześcijańskim Wschodu, jej wersje istnieją bowiem przynajmniej w czterech językach: syryjskim, arabskim, etiopskim i ormiańskim.¹ Publikacji doczekały się dotychczas wersja ormiańska i (kilkakrotnie) syryjska. Po raz pierwszy tekst wersji syryjskiej został wydany przez Josepha Aloysiusa Assemaniego w 1838 r. wraz z przekładem łacińskim.² NAp, bez swej części wstępnej, stanowi tu początek zbioru prawa kanonicznego „Abdiszo“ (Ebedjesusa), nestoriańskiego metropolity Nisibis (zm. 1318). Edycję pełnego tekstu z rękopisu monofizycznego³ dał w 1856 r. Paul Anton de Lagarde⁴, który też próbował zrekonstruować — przekładem z syryjskiego na grecki — zaginiony grecki jego zdaniem oryginał dzieła⁵. W 1864 r. William Cureton wydał ponownie NAp⁶ z najstarszego (V—VI w.) spośród znanych do dziś rękopisu zawierającego ten apokryf⁷. Fragment końcowy mówiący o krajach misyjnych apostołów wydał wraz z przekładem łacińskim w 1904 r. Ignacy II Efreem Rahmani, katolicki syryjski patriarcha Antiochii.⁸

Z czasem okazało się, że NAp (tylko kanony) została włączona do innego zbioru kanonicznego zachowanego w całości tylko w języku syryjskim — *Didaskalii*. Nie wszystkie jednak redakcje tego zbioru zawierają tekst NAp. Tak na przykład brak go (a także innych dodatków) w editio princeps dzieła dokonanej anonimowo przez A.P. de

H. Kaufhold sygnalizuje istnienie fragmentów sogdyjskich, nie podając jednak żadnych bliższych na ten temat informacji. Zob. *Kleines Wörterbuch des Christlichen Orients*, hrsg. J. Assfalg und P. Krüger, Wiesbaden 1975, s. 218.

W: A. Mai, *Scriptorum Veterum nova collectio e Vaticanis codicibus edita*, t. X, Romae 1838, ss. 169—175 (tekst syr.), ss. 3—8 (tłum.).

¹ Ms. Paris, BN Syr. 62 f. 102v—108r.

P.A. de Lagarde, *Reliquiae iuris ecclesiastici antiquissimae syriace*, Lipsiae 1856, ss. 32—44.

Tamże, ss. 89—95.

⁶ W. Cureton, *Ancient Syriac Documents relative to the earliest establishment of Christianity in Edessa*, London 1864, ss. 24—35 (syr.), ss. 24—35 (przekład).

Ms. London, British Library, Add. 14644, f. 10r—15v; por. W. Wright, *Catalogue of Syriac manuscripts in British Museum...*, cz. 3, London 1872, s. 1083.

⁸ Ignatius Ephraem II Rahmani, *Collectio documentorum hactenus ineditorum*, In Seminario Scharfensi Libani 1904, ss. 6—7 (syr.), ss. 5—6 (łac.).

Lagarde'a w 1854 r.⁹ Te właśnie wspomniane wyżej dodatki skłoniły Margaret Dunlop Gibson do kolejnej edycji *Didaskalii*¹⁰ na podstawie innego rękopisu¹¹, gdzie, między innymi, znajduje się tekst naszego apokryfu¹². Wkrótce potem François Nau dołączył francuski przekład do drugiego wydania swego tłumaczenia *Didaskalii*.¹³

NAp jest też obecna i w najnowszym wydaniu *Didaskalii* przygotowanym przez Arthura Vööbusa w 1979 r. na podstawie wszystkich znanych rękopisów,¹⁴ przy czym należy zauważyć, że odkrycie większości z nich jest zasługą samego wydawcy. Jednym z innych nader ważnych jego odkryć jest unikalny rękopis monofizyckiego *Synodikonu*.¹⁵ Również w tym zbiorze praw znajduje się NAp.¹⁶ Poszukiwania A. Vööbusa wykazały istnienie dwudziestu dwóch rękopisów zawierających omawiany apokryf¹⁷, lecz ich listę da się wydłużyć¹⁸.

1. CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA

Częścią centralną NAp jest zbiór kanonów i tym samym utwór należy do wczesnochrześcijańskiej literatury prawnej, w szczególności do tak zwanych zbiorów pseudoapostolskich wraz z obszerniejszymi dziełami, takimi jak *Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa*, *Didaskalia*, *Konstytucje Apostolskie*, *Nauka Dwunastu Apostołów*¹⁹, osiemdziesiąt pięć *Kanonów Apostolskich* itd. Utwory te, znane w wielu wersjach, grupowane są w różne zbiory będące w użyciu poszczególnych Kościołów Wschodu chrześcijańskiego.²⁰ W Kościołach syryjskich najważniejsze takie zbiory to tak zwany *Oktateuch Klemensa* w ośmiu księgach²¹ oraz *Didaskalia* w dwudziestu czterech księ-

⁹ *Didascalia Apostolorum syriace*, Lipsiae 1854, wydane z rkp. Paris, BN Syr. 62, w którym jednak, nieco dalej, znajduje się również NAp; por. przyp. 3.

¹⁰ *The Didascalia Apostolorum in Syriac* ed. by M. D. Gibson, London 1903; *The Didascalia Apostolorum in English* transl. by M. D. Gibson, London 1903.

¹¹ Ms. Harvard Harris 91.

¹² f. 11b—13b, tekst syr. ss. 27—31, przekład ss. 18—21.

¹³ *La Didascalie des Douze Apôtres* trad. du syriaque... par F. Nau, 2. éd. revue et augmentée de la traduction de la Didaché des Douze Apôtres, de la Didascalie de l'Apôtre Addai et des Empêchements de mariage (pseudo)apostoliques, Paris 1912, ss. 223—234.

¹⁴ *The Didascalia Apostolorum in Syriac*, t. I—II, ed. by A. Vööbus, Louvain 1979: textus ss. 41—49, versio ss. 36—41 (= CSCO 401, 402, 407, 408).

¹⁵ *The Synodicon in the West Syrian Tradition*, t. I—II, ed. by A. Vööbus, Louvain 1975—1976, (= CSCO 367, 368, 375, 376).

¹⁶ Textus: t. I, ss. 200—211, versio: t. I, ss. 187—197.

¹⁷ Zob. A. Vööbus, *New Light on the Text of the Canons in the Doctrine of Addai*, „Journal of the Syriac Academy“ (Bagdad), 1, 1975, ss. 3—21.

¹⁸ Np. Lond. BL Or 4398 f. 1v—7r i Or 4071f. 1—5 (uszkodzony, tekst zaczyna się od kan. 22).

¹⁹ Nie należy jej mylić z *Didache*. *Nauka Dwunastu Apostołów* (taki tytuł nosi tekst syr.) znana jest bardziej pod swym niemieckim tytułem: *Apostolische Kirchenordnung*. Wydanie: J.P. Arendzen, *An Entire Syriac Text of the „Apostolic Church Order“*, „The Journal of Theological Studies“, 3, 1901—1902, ss. 59—80.

²⁰ Ogólnie na temat tej literatury zob. E. Schwartz, *Über die pseudoapostolischen Kirchenordnungen*, *Schriften der Wissenschaftlichen Gesellschaft in Strassburg*, 6, 1910; Tenze, *Die Kanonessammlungen der alten Kirche*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte“, 56, kan. Abt. 25, 1936, ss. 1—114; C. de Clercq, *Introduction à l'histoire du droit canonique oriental*, *Archives d'Histoire du Droit Oriental*, 3, 1947, ss. 309—348; Tenze, *Initia iuridica ecclesiarum orientalium*, „Apollinaris“, 38, 1965, ss. 215—235; B. Botte, *Les plus anciennes collections canoniques*, „L'Orient Syrien“, 5, 1960, ss. 331—350; H. Leclercq, *Canons apostoliques*, *DACL*, t. 2, 2, 1910, kol. 1910—1950; F. Nau, *Canons des Apôtres*, *DTC*, t. 2, 2, 1910, kol. 1605—1626.

²¹ Ks. 1—2 = Testament DNJC, ks. 3 = *Nauka Dwunastu Apostołów* (= *Apost. Church Order*), ks. 4—7 = tekst paralelny do ks. 8 *Konstytucji Apostolskich*, ks. 8 = 85 *Kanonów Apostolskich*. *Oktateuch* nie został dotąd wydany, istnieje natomiast jego przekład francuski: *La version syriaque de l'Oktateuque de Clément* traduite en français par F. Nau, Paris 1913.

gach wraz z dodatkami po księdze trzeciej, wśród nich — jak już wiemy — NAp. Jeden i ten sam utwór mógł jednak wchodzić do różnych zbiorów i tak — jak już wspomniano — NAp jest zawarta także w *Synodikonie* monofizyckim, *Nomokanonie* Barhebraeusa (1226—1286)²², na gruncie zaś nestoriańskim w zbiorze *Abdiszo*. Stosunek kanonów NAp do innych zbiorów pseudoapostolskich wymaga specjalnych badań, tutaj zaś ograniczymy się tylko do podania za W. Curetonem zgodności zachodzących między naszym apokryfem a *Konstytucjami Apostolskimi*: kanony z NAp 1, 2, 3, 5, 7, 8, 10, 22, = *Konst. Ap.* odpowiednio: II 57; VII, 44; II, 59; V, 13—15; II, 25; V, 13; II, 57; II, 45.

2. TYTUŁ UTWORU

Tytuł utworu przyjęty dla niniejszego przekładu występuje co prawda tylko sporadycznie, ale za to figuruje w najstarszym znanym rękopisie dzieła.²³ Rękopis Lond. British Library, Add. 17193 f.37, określa ten apokryf jako *Kanony Apostołów*.²⁴ W monofizyckiej tradycji manuskrypcyjowej utwór ten występuje pod nazwą *Nauka Addaja*.²⁵ Nie należy go jednak mylić z innym apokryfem pt. *Nauka apostoła Addaja*.²⁶ Możliwe jest, jak uważa H. Kaufhold²⁷, że monofizycki tytuł NAp powstał w wyniku pomyłki jakiegoś wczesnego kopisty, odpisującego tekst NAp z rękopisu, w którym znajdował się on zaraz po *Nauce apostoła Addaja*, tak jak na przykład w rkp. Lond. Br. Lib. Add. 14644. Wskazuje na to również fakt, że często tytuł monofizycki brzmi w pełni: *Z pisma nauki Addaja apostoła*.²⁸ W zbiorze *Abdiszo*, w zakończeniu, podany tytuł naszego dzieła brzmi *Pierwszy synod apostołów*.

3. INNE WERSJE

Wersja arabska, jak już wspomniano, nie została dotąd wydana. Opublikowany został natomiast przekład arabskiej opowieści ramowej²⁹ oraz wykaz treści kanonów na podstawie teologicznej encyklopedii Kopta Sams ar-Ri'asa Abu l-Barakata (zm. 1324)³⁰. Wersja arabska jest w posiadaniu różnych Kościołów: nestoriańskiego, koptyjskiego, melkickiego. W Kościele nestoriańskim na podstawie tekstu syryjskiego powstało dwukrotnie epitome NAp, dokonane przez Eliasza al-Dżauhari, nestoriańskiego metropolity Damaszku, i umieszczone na początku jego zbioru prawa kanonicznego (ok. 893 r.), oraz przez Abdallaha ibn at-Tajjib (zm. 1043), sekretarza nesto-

²² Dzieło to nie jest zbiorem chronologicznym, lecz tematycznym, w związku z czym poszczególne kanony NAp są tu rozproszone w odpowiednich rozdziałach, wprowadzone nagłówkiem: „(kanon) Addaja”. Wydanie: *Gregorii Barhebraei Nomocanon*, ed. P. Bedjan, Paris 1898; przekład łac.: I. A. Assemani, w: *A. Mai, Scriptorum Veterum nova collectio...*, dz. cyt., t. X, 2, ss. 1—268, oraz: Giuseppe Ricciotti, *Nomocanone di Bar-Hebreo*, Vaticano 1931 (w układzie alfabetycznym).

²³ Por. przyp. 7.; także w rkp. Lond. BL, Add. 14531.

²⁴ Zob. W. Cureton, *Ancient Syriac Documents...*, dz. cyt., s. 168; dane ze s. 167 są błędne.

²⁵ Np. rkp. Paris, BN Syr. 62 (= edycja de Lagarde'a), podobnie w *Didaskaliach* i *Synodikonie*.

²⁶ Zob. przekład polski: W. Witkowski, *Nauka Apostoła Addaja*, przekład z syryjskiego, wstęp, komentarz, STV, 22 (1984), nr 2, ss. 181—213.

²⁷ H. Kaufhold, *Die „Lehre des Apostels Addai“ („Lehre der Apostel“). Zur Überlieferung pseudoapostolischer Kanones in der syrischen Literatur*, w: *Paul de Lagarde und die syrische Kirchengeschichte*, hrsg. vom Göttinger Arbeitskreis für syrische Kirchengeschichte, Göttingen 1968, s. 104.

²⁸ Tak np. w rkp. podanym w przyp. 25.

²⁹ Wilhelm Riedel, *Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien*, Leipzig 1900 (= Aalen 1968), ss. 159—164.

³⁰ Tamże, ss. 18—20.

riańskiego pátriarchy Eliasza I. Ibn at-Tajjib umieścił ją na początku swego zbioru pt. *Fiqh an-Nasranijja* — „Prawo chrześcijaństwa”³¹.

Uważa się, że Kościół koptyjski używał dwóch wersji. Jedna stanowić miała przekład z języka koptyjskiego³² dokonany przez Abu Ishaq’a ibn al-Fadlallah³³. Druga wersja miała zostać przejęta od melkitów³⁴, którzy — jeśli wierzyć Koptowi, autorowi arabskojęzycznego *Nomokanonu* as-Safi ibn al-^cAssalowi (XIII w.) — przełożyli ją z języka greckiego³⁵ (por. niżej).

Wersja ormiańska pochodzić może zdaniem F. Nau³⁶ z wersji arabskiej, jest bowiem znacznie dłuższa od wersji syryjskiej. Została ona opublikowana bez przekładu przez J. Dašiana w Wiedniu w 1896 r.³⁷

Wersja etiopska NAP wchodzi w skład *Sinodosu*, to jest etiopskiego synodikonu zawierającego zbiory pseudoapostolskie i kanony pierwszych synodów.³⁸ *Sinodos* został przełożony na język gyyz (etiopski) w XIV w. z arabskojęzycznego melkickiego zbioru praw kanonicznych.³⁹ Układ poszczególnych podzbiorów pseudoapostolskich jest różny w poszczególnych rękopisach *Sinodosu*, zdarza się jednak, że NAP zajmuje w nim pierwsze miejsce.⁴⁰ Autorstwo NAP, podobnie jak i innych zbiorów pseudoapostolskich *Sinodosu*, przypisywane jest Klemensowi Rzymskiemu.⁴¹ Układ opowieści ramowej w stosunku do kanonów jest tu inny niż w wersji syryjskiej: wykaz rejonów misyjnych apostołów stoi przed kanonami. Tych ostatnich jest dwadzieścia dziewięć lub trzydzieści. Wymienione są one w odmiernej kolejności i są inaczej zredagowane.

4. CZAS, MIEJSCE POWSTANIA ORAZ JĘZYK ORYGINAŁU

NAP nie była dotąd przedmiotem szczegółowej analizy pod tym względem, zwykle jednak uważa się, że pochodzi ona z IV lub początków V w., jej oryginał zaś był grecki.⁴² Wydaje się, że można by na ten temat powiedzieć nieco więcej.

Fakt występowania NAP w tradycji manuskryptowej zarówno nestoriańskiej jak i monofizycznej każe umieszczać okres jej powstania w epoce przed sporami chrystologicznymi, wskutek których nastąpiło oddzielenie się Kościoła nestoriańskiego od Kościoła powszechnego (431 r.), a tym samym zasadniczo uległa również przerwaniu wymiana rękopisów między Kościołami języka syryjskiego.

Przechodząc do analizy wewnętrznej można stwierdzić ogólnie, że treść kanonów NAP wskazuje na wcześniejszy stan organizacji Kościoła niż ten, który jest odzwier-

³¹ Zob. G. Graf, *Geschichte der christlichen arabischen Literatur*, Bd I, Città del Vaticano 1944, s. 579.

³² O istnieniu wersji koptyjskiej nic jednak poza tym nie wiadomo.

³³ Zob. G. Graf, *Geschichte...*, dz. cyt., s. 579.

³⁴ Na temat wersji melkickiej zob. J. B. Darblade, *La collection canonique d'après les manuscrits arabes des XIIIe-XVIIe siècles*, „Orientalia Christiana Periodica”, 4, 1938, ss. 85—119, zwłaszcza ss. 95 n.; wykaz rękopisów — tabl. po s. 92; NAP tu to poz. 2.

³⁵ Zob. G. Graf, *Geschichte...*, dz. cyt., s. 579, przyp. 2.

³⁶ Zob. DTC, 2, 2, kol. 1619.

³⁷ *Wardapetui(h)un Arak(h)eloz. Anwawerakan kanonaz mateanz*, Wiedeń 1896, ss. 290—358 (non vidi).

³⁸ Wykaz tekstów pseudoapostolskich *Sinodosu* zob. E. Hammerschmidt, *Das pseudo-apostolische Schrifttum in äthiopischer Überlieferung*, „Journal of Semitic Studies”, 9, 1964, ss. 117 n.; NAP tu to poz. 5.

³⁹ Zob. I. Guidi, *Der äthiopische „Senodos“*, „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft”, 55, 1901, s. 495.

⁴⁰ Tak np. w rkp. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali: O Etiop. 39, f.1—6; w innych rękopisach zwykle na 4—6 miejscu.

⁴¹ Por. tytuł rkp. uppsalskiego: „Oto Sinodos, księga historii apostołów, którzy — po wniebowstąpieniu Pana naszego i Boga naszego Jezusa Chrystusa — ustanowili (kanony) Sinodosu, który spisał Klemens (et. Qalementos)“.

⁴² Zob. F. Nau, *Canons des Apôtres*, dz. cyt., kol. 1618; H. Leclercq, *Canons apostoliques*, dz. cyt., kol. 1939. Podobnie — na IV w. — datuje nasz apokryf H. Kaufhold, *Kleines Wörterbuch...*, dz. cyt., s. 105.

ciędlany w innych zbiorach pseudoapostolskich datowanych zwykle na IV-V w. Zawarte są w nich dość szczegółowe postanowienia dotyczące na przykład ordynacji na poszczególne stopnie hierarchii kościelnej,⁴³ podczas gdy w NAp owe stopnie są tylko wymienione. Z drugiej jednak strony nie wydaje się możliwe cofnięcie daty powstania utworu do III w., a to ze względu na przykład na kan. 25, który dozwala na dopuszczanie władców chrześcijańskich do ołtarza, wskazuje więc na okres przynajmniej po 313 r. Z kolei kan. 10 podając kanon ksiąg Nowego Testamentu wymienia jedynie Ewangelię i Dzieje Apostolskie, powinien więc pochodzić z okresu na długo przed latami 311-324, gdy Euzebiusz pisał swą *Historię kościelną*, w wykazie ksiąg przyjętych (HE, 3, 25) wymienia on bowiem niemal cały kanon Nowego Testamentu jedynie bez kilku listów katolickich. Dochodzimy tym samym do sprzeczności, chyba żeby przyjąć, że poszczególne kanony pochodzą z różnych okresów, co jednak w wypadku tak małego zbioru jest mało prawdopodobne.

W tej sytuacji konieczne wydaje się przyjęcie innej hipotezy: kanony NAp powstały w drugiej ćwierci IV w. w języku syryjskim, w środowisku judeochrześcijańskim. Opowieść ramowa jest późniejsza o około pół wieku, powstała w Palestynie, po dotarciu zaś do Syrii uległa przeróbce w Edessie. A oto argumentacja:

Spśród istniejących wersji zdecydowane pierwszeństwo chronologiczne przysługuje wersji syryjskiej. Najwcześniejsze dane, z których można by ewentualnie wnioskować o istnieniu wersji greckiej, pochodzą od Jana Damasceńskiego.⁴⁴ Nie jest jednak wykluczone, że mógł on znać NAp w wersji syryjskiej.

O istnieniu oryginału greckiego nie można też wnioskować na podstawie nielicznych zresztą grecyzmów występujących w tekście syryjskim, są to bowiem zwykle, zadomowione często w okresie przedchrześcijańskim w języku syryjskim słowa (np. *namosa* — „prawo“).

Jako dowód istnienia wersji greckiej nie może również służyć świadectwo Ibn al-^cAssala, na którym opiera swą opinię dotychczasowa literatura przedmiotu.⁴⁵ Ibn al-^cAssal w przedmowie do swego *Nomokanonu* mówi, że trzydzieści kanonów zostało przełożonych na arabski przez melkitów i nestorian z greckiego.⁴⁶ Świadectwo to jest jednak na tyle późne, że sprawa nie wydaje się tym samym przesądzona: grecka podstawa przekładu arabskiego mogłaby być bowiem sama przekładem z syryjskiego.

Niezależnie jednak od tego, informacja Ibn al-^cAssala nie wydaje się prawdziwa, tekst arabski musi bowiem pochodzić z wersji nestoriańskiej, założenie zaś, że tekst grecki miałby być przekładem z syryjskiej wersji nestoriańskiej, jest mało prawdopodobne. Wniosek ten wynika z faktu, że w wersji arabskiej miejsce Addaja zajmuje inny apostoł — Mari. Postać Mar Mari pochodzi z późnej (VII w.) legendy nestoriańskiej.⁴⁷ Jest on wedle tej legendy uczniem Addaja, który ewangelizuje obszary na wschód i południe od rejonu misyjnego Addaja, razem zresztą z Aggajem.⁴⁸ Nestorianie chcąc zachować Aggaja w wykazie ewangelizatorów NAp uznali najwyraźniej, że wprowadzenie Marięgo może się odbyć kosztem Addaja, lokalnego świętego Edessy, z

Por. np. postanowienia w 85 *Kanonach Apostolskich, La version syriaque de l'Octateuque...*, trad. F. Nau, Paris 1913, ss. 117—129.

⁴³ Zob. *Opera*, ed. Le Quien, vol. I, s. 266, za W. Curetonem, *Ancient Syriac Documents...*, dz. cyt., s. 167.

⁴⁵ Zob. F. Nau, *Canons des Apôtres*, dz. cyt., kol. 1618; H. Leclercq, *Canons apostoliques*, dz. cyt., kol. 1938.

⁴⁶ Zob. G. Graf, *Geschichte...*, dz. cyt., s. 579.

⁴⁷ Tekst wraz z przekładem łac.: *Acta Sancti Maris Assyriae, Babyloniae ac Persidis sec. I apostolis*, Analecta Bollandiana, 4, 1885, ss. 43—138.

⁴⁸ Mari i Aggaj są już wprowadzeni do syryjskiej wersji nestoriańskiej w zbiorze *Abdiszo*, choć w nieco sztuczny sposób, por. przyp. 99 do przekładu.

której przecież niegdyś ich wypędzono. Zmiany tej nie można przypisać ani melkitom, ani monofizytom, u których pierwsza wzmianka o Marim występuje dopiero u Barhebraeusa (XIII w.).⁴⁹ Zrozumiałe więc, że w domniemanym oryginale greckim Mari nie mógł występować, a tym samym podstawą tekstową wersji arabskiej nie mógł być tekst grecki.

Za oryginałem syryjskim przemawiają natomiast następujące względy. W połowie IV w. istniało już kilka zbiorów prawnych (w tym pseudoapostolskich) w języku greckim, tak więc powstanie jeszcze jednego, notabene częściowo powtarzającego kanony innych zbiorów oraz zawierającego znacznie bardziej pierwotne w stosunku do nich postanowienia, wydaje się zbędne. Natomiast powstanie takiego zbioru w syryjskim środowisku językowym, leżącym nieco na uboczu w stosunku do centrów rozwoju tradycji prawno-kanonicznych, może być uzasadnione. Oczywiście musiało to mieć miejsce, zanim powstały przekłady na język syryjski *Testamentu Pana Naszego*, *Didaskalii* i innych zbiorów. O okresie powstania tych przekładów jesteśmy częściowo poinformowani, na przykład przekład syryjski *Testamentu Pana Naszego* został dokonany dopiero w VII w. przez Jakuba z Edessy.⁵⁰

Innym argumentem wskazującym na syryjskie pochodzenie NAp są bliskie jej związki z *Nauką Addaja* powstałą na przełomie IV i V w.⁵¹ Zawarte tam pouczenia Addaja dla jego następców edesseńskich wydają się zależne od NAp. I tak w pierwszej mowie zawierają one nakazy równe kanonom NAp 12, 14/20, w drugiej zaś — równe kanonom 19, 26, 15.

Decydującym jednak argumentem za oryginałem syryjskim wydaje się kanon ksiąg Nowego Testamentu podany w kan. 10 NAp. Trudno jest mianowicie znaleźć w okresie pokonstantyńskim Kościoł, gdzie byłby on tak ograniczony. Sytuacja taka zachodzić mogła jednak właśnie w Kościele syryjskojęzycznym. W *Nauce Addaja* znajdujemy bowiem podobny kanon Nowego Testamentu, z tą różnicą, że znajdują się już w nim listy Pawła. Ponieważ Efrem Syryjczyk (zm. 373) pisał komentarze do nich, znałyoby to, że były one w jego czasach już uznane. Tym samym musimy przyjąć, że kan. 10 NAp ukazuje syryjski kanon ksiąg Nowego Testamentu z okresu na kilkadziesiąt lat przed 373 r.

Tak wczesny okres powstania kanonów NAp potwierdza również brak w kan. 5 słowa *'episqopa*, to jest powszechnie używanego słowa syryjskiego na oznaczenie biskupa, zamiast którego użyty jest termin *dawqa* stosowany w tymże znaczeniu przez wczesnych autorów syryjskich, na przykład Afrahata (ok. 275 — ok. 345).

Opowieść ramowa NAp próbuje uzupełniać kanon Nowego Testamentu z kan. 10 przez odpowiednie dodatki — listy Pawła i innych apostołów, w tym apokryficzne. Fakt ten wskazuje, że jest ona późniejsza od samych kanonów. Jej dołączenie można zaś tłumaczyć chęcią zaakcentowania ich apostołskiego statusu.

Jak już stwierdziliśmy wyżej, opowieść ramowa powstała w Palestynie. Wynika to z następujących przesłanek. We fragmencie, po kanonach, wśród siedmiu apostołów autorów listów na pierwszym miejscu (przed Szymonem Piotrem!) wymieniony jest Jakub, w spisie apostołskich terenów misyjnych zaś — Jerozolima. Po drugie, uwzględnienie szczegółów topograficznych Palestyny (np. informacja o kościele Apostołów na Syjonie, który został tam wzniesiony po ok. 340 r.) wskazuje na znajomość tego terenu. Ponadto w samej treści opowieści ramowej dominuje zainteresowanie judeochrześcijańską sukcesją apostołską.

Zob. R. Duval, *La littérature syriaque*, Paris 1907³, s. 108.

The Testament of our Lord translated into English from the Syriac... by J. Cooper and A.J. MacLean, Edinburgh 1902, s. 5.

⁵¹ Por. wstęp do przekładu polskiego (przyp. 26).

Opowieść ramowa musiała po pewnym czasie dotrzeć do Edessy, gdzie wprowadzono do niej dodatki wskazujące na zależność od *Nauki Addaja*. Addaj w NAP ma przydzielony rejon misyjny zgodny w zasadzie z danymi z *Nauki Addaja*, choć w NAP jest on opisany precyzyjniej. Aggaj jest i tu uczniem Addaja kontynuującym jego dzieło, a także jest określony jako wytwórca jedwabiu króla Abgara, znów więc w zgodzie z *Nauką Addaja*.

Dostrzeżone fakty — o ile interpretujemy je poprawnie — każą przyjąć, że poszczególne części NAP powstawały kolejno w Edessie i Palestynie. Jest to właśnie względem, dla którego uznaliśmy, że była ona związana ze środowiskami judeochrześcijańskimi, głównie poprzez nie bowiem — jak się wydaje — utrzymywane były kontakty między obydwojma wspomnianymi regionami.

Podstawę niniejszego przekładu stanowi tekst syryjski z edycji W. Curetona. Odmienne lekcje z innych rękopisów zostały wprowadzone (w nawiasach: [...]) do przekładu tylko wtedy, gdy w sposób oczywisty uzupełniają tekst. W przypisach zasygnalizowaliśmy ważniejsze warianty tekstowe (po dwukropku) i dodatki (po znaku +) oraz podano słowa syryjskie będące zapożyczeniami z greckiego. Symbole: A — tekst Curetona (por. przyp. 6), B — tekst z *Nomokanonu Abdiszo* (przyp. 2), C — tekst de Lagarde'a (przyp. 4), E — tekst Rahmaniego (przyp. 8), F — tekst Vööbusa z *Synodikonu* (przyp. 15); tekst z jego edycji *Didaskalii* jest równy curetoniańskiemu.

II. NAUKA APOSTOŁÓW¹

(O TYM), JAK² CHRYSZTUS WSTĄPIŁ³ DO SWEGO OJCA, JAK APOSTOŁOWIE OTRZYMALI DAR DUCHA, REGULY (SŁUŻB)⁴ I PRAWA⁵ KOŚCIELNE, DOKĄD POSZEDŁ KAŻDY Z APOSTOŁÓW I (O TYM), SKĄD OTRZYMAŁY „RĘKĘ KAPLAŃSTWA“ KRAINY PAŃSTWA RZYMSKIEGO

W roku [3]39⁶ królestwa Greków⁷ w miesiącu hyziran⁸ dnia czwartego⁹ tegoż (miesiąca), który był niedzielą i zakończeniem (okresu) Pięćdziesiątnicy¹⁰, w dniu tym¹¹

---

¹ Tytuł B: W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego, jednego Boga prawdziwego, z pomocą siły potężnej i niewyciężonej, tej, która zwykła się objawiać poprzez słabych i maluczkich, rozpoczynam — najsłabszy i najniebezpieczniejszy — pisać kanony reguł i praw, które ustanowili apostołowie i święci uczniowie Pana naszego, misjonarze rejonów świata. Tytuł C: Oto (tekst) z pisma Nauki Addaja apostoła, który nawracał i nauczał Edesseńczyków i wszystkich tych, którzy są w kraju Mezopotamii, o tym, jak Chrystus wstąpił do swego Ojca... (dalej jak A). Tytuł D: Przykazania z pisma Addaja apostoła. Tytuł F: Oto nauka Addaja apostoła, który nawracał Edesę i Mezopotamię, (o tym), jak Chrystus wstąpił...

² Dosł. kiedy.

³ F + do nieba.

⁴ Syr. *tekse (taxis)*.

⁵ Syr. *namose (nomos)*.

⁶ Uzup. na podst. C.

⁷ Chodzi o erę Seleukidów = 27/28 r.n.e. (sic!).

⁸ Czerwiec.

⁹ C: czternastego.

¹⁰ Syr. *pentegoste*.

F: od tego miejsca i zamiast dwóch następnych zdań ma: jeszcze bardziej wychwalali apostołowie Boga, za to, że zobaczyli Jego wniebowstąpienie...

przyszli uczniowie z Nazaretu w Galilei, gdzie było zwiastowane poczęcie Pana naszego, na górę zwaną Ogrodem Oliwnym, a Pan nasz był z nimi, choć nie był przez nich widziany. W porze Wielkiego Poranka¹² uniósł Pan nasz ręce, położył je na głowach jedenastu uczniów i dał im dar kapłaństwa. I zaraz ogarnęła Go chmura świetlista^a. Zobaczyli Go wstępującego¹³ do nieba i (jak) zasiadał po prawicy Ojca swego. Chwalili Boga za to, że zobaczyli Jego wniebowstąpienie, tak jak im powiedział, i cieszyli się, że otrzymali¹⁴ prawicę kapłaństwa linii Mojżesza i Aarona.

Wrócili stamtąd i weszli do górnego pokoju^b, w którym Pan nasz odbywał był¹⁵ z nimi Paschę i w którym to miejscu padały pytania: kto wyda Pana naszego na ukrzyżowanie? Tam też padały pytania, jak mają głosić¹⁶ Jego posłanie w świecie. I tak jak z tego górnego pokoju tajemnica ciała i krwi Pana naszego zaczęła panować nad światem, tak i stamtąd zaczęła opanowywać świat nauka Jego posłania.

Uczniowie dręcząc się, jak mają głosić Jego posłanie w obcych językach, których nie znali, mówili tak jeden do drugiego: „Ufamy, że Chrystus wobec obcych ludów, których języków nie znamy i które nie są obeznane z naszym, będzie czynił za naszym pośrednictwem cuda i dziwy. Któż jednak pouczy je i poinformuje, że (to) w imię Chrystusa, który został ukrzyżowany, mają miejsce te cuda i dziwy?“

Gdy uczniowie byli (pogrążeni) w tych myślach, powstał Szymon Kefas i rzekł do nich: „Bracia moi, nie naszą sprawą jest, jak mamy głosić Jego posłanie, lecz Pana naszego, który wie, jak mamy je głosić na świecie. Wierzymy przecież w Jego troskę¹⁷ o nas, jako że obiecał nam mówiąc: »Gdy wstąpię do mego Ojca, wyślę wam Ducha Poczyciela¹⁸, który nauczy was wszystkiego, co wam trzeba, byście (sami) wiedzieli i (innym) nauczali«¹⁹.

Gdy Szymon Kefas przypomniał²⁰ to apostołom, swym towarzyszom, dał się słyszeć ukryty głos, [powiał]²¹ ku nim niezwykle na świecie słodki zapach, a wraz z głosem i zapachem zeszyły na nich z nieba języki ognia i spoczęły osiadając na każdym z nich^c. I zgodnie z otrzymanym językiem każdy z nich przygotował się, by wyruszyć do kraju, w którym ten język był mówiony i rozumiany. W darze Ducha, który tego dnia został im dany, ustanowili²² też reguły (służb) i prawa, które były zgodne z głoszonym przez nich posłaniem oraz z prawdziwą i wierną treścią ich nauki.

1. Ustanowili więc²³ apostołowie²⁴: Módlcie się (zwróćni) na wschód, tak bowiem jak błyskawica, która błyskając na wschodzie jest widzialna aż na zachodzie, tak będzie

---

Wielkim Porankiem nazywa się wśród Syryjczyków poranek święta Pięćdziesiątnicy (mamy tu więc do czynienia z anachronizmem).

¹³ NAp miesza dzień wniebowstąpienia z zesłaniem Ducha Świętego.

¹⁴ F + dar i.

¹⁵ C: spożywał.

¹⁶ F + Jego zmartwychwstanie i...

¹⁷ C: Jego dobro.

¹⁸ Syr. *paraqleta*.

¹⁹ C + (i) że spełni się Jego obietnica wobec nas.

²⁰ C: oświecał (ich).

²¹ Tak C i F; A: skierował się.

²² F: zadekretowali i ustanowili.

²³ C: najpierw.

²⁴ B: tu i w większości kanonów: + święci.

^a Dz 1, 9.

^b Dz 1, 12.

^c Por. Mt 26, 22.

^d J 14, 26.

^e Dz 2, 3.

z przyjściem Syna Człowieczego^f, byśmy przez to wiedzieli i zrozumieli²⁵, że²⁶ na wschodzie ukaże się (On) nagle²⁷.

2. Dalej ustanowili apostołowie, że w niedzielę mają być służby, czytanie ksiąg świętych i ofiara, w niedzielę bowiem powstał Pan nasz z otchłani i w niedzielę objawił się światu, i w niedzielę wstąpił do nieba, i w niedzielę ukaże się na koniec wraz z aniołami niebios²⁸.

3. Dalej ustanowili apostołowie, że w środę mają być służby²⁹, w tym (dniu) bowiem objawił im nasz Pan o swym sądzie, męce, ukrzyżowaniu, śmierci i zmartwychwstaniu, a uczniowie pograżyli się w smutku z tego [powodu]³⁰.

4. Dalej ustanowili apostołowie, że w piątek o godzinie 9 mają być służby, to bowiem, co zostało powiedziane w środę o męce naszego Zbawiciela, w piątek się stało; zadrżały wtedy światy i stworzenia³¹ i ściemniły się światła na niebie.

5. Dalej ustanowili apostołowie, że mają być prezbiterzy³² i diakoni niczym lewicy, subdiakoni³³ niczym ci, którzy nosili naczynia dziedziczna świątyni Pana, i nadzorca³⁴, to jest przewodnik całego ludu niczym Aaron, głowa i zwierzchnik³⁵ wszystkich kapłanów i lewitów całego miasta³⁶.

6. Dalej ustanowili apostołowie: Obchodźcie dzień³⁷ Epifanii naszego Zbawiciela, który jest głównym świętem Kościoła³⁸, szóstego *kanuna hyraj*³⁹ wedle wydłużonej rachuby⁴⁰ Greków.

7. Dalej ustanowili apostołowie: Poście przez czterdzieści dni przed dniem Męki naszego Zbawiciela, a potem obchodźcie dzień Męki i dzień Zmartwychwstania, także bowiem nasz Pan, któremu święto jest poświęcone, pościł przez czterdzieści dni^g. Także Mojżesz^h i Eliasz, którym powierzono tę tajemnicę, pościli przez czterdzieści dni, a potem zostali otoczeni chwałą.

8.⁴¹ Dalej ustanowili apostołowie, by na zakończenie wszystkich pism czytana była Ewangelia jako pieczętująca wszystkie księgi, lud zaś niech słucha jej na stojąco, jest to bowiem orędzie zbawienia wszystkich ludzi.

9. Dalej ustanowili apostołowie: Na zakończenie pięćdziesięciu⁴² dni po Jego

²⁵ C: modląc się.

²⁶ B + Chrystus Pan nasz.

²⁷ B: z nieba.

²⁸ B, C, F: z jego aniołami świętymi; B + z nieba.

²⁹ B + tajemnic (= sakramentów) świętych i ofiara.

³⁰ Tak C i F.

³¹ C: świat i wszystkie stworzenia; A: światy — chodzi zapewne o sfery niebieskie (= *aiones*). W późniejszej fazie języka syryjskiego, gdy wiedza o spekulacjach neoplatonickich i gnostyckich zanikła, słowo „światy“ rozumiane było jako „ludzie“.

³² B + niczym kapłani wedle prawa; C + niczym kapłani — następcy Aarona.

³³ Syr. *hupođyagne* (hypodiakonos).

³⁴ Syr. *dawqa*: chodzi oczywiście o biskupa.

³⁵ C + i przywódca.

³⁶ C, F: obozu.

³⁷ B ma częściowo inny tekst z ważnym dodatkiem: Obchodźcie dzień Narodzenia Pana naszego 25. *kanuna qydim* (= grudnia), jest on bowiem głównym świętem, i święto Jego Epifanii...

³⁸ C, F: roku.

³⁹ Styczeń.

⁴⁰ C: miesięcznej rachuby. Jest to aluzja do wyraźnie niedawnej zmiany kalendarza syryjskiego, która zachowując syryjskie nazwy miesięcy przesunęła rachubę ich dni tak, by uzgodnić je z kalendarzem juliańskim.

⁴¹ W C kanon ten jest przestawiony na poz. 10.

⁴² B, C: 40.

^f Mt 24, 27.

^g Mt 4, 2.

^h Wj 24, 18.

zmarłych wstaniu obchodźcie pamiątkę Jego wniebowstąpienia⁴³ do Jego Ojca chwalebne.

10.⁴⁴ Ustanowili apostołowie, by oprócz Starego Testamentu i Proroków, Ewangelii i Dziejów ich triumfów⁴⁵ nic (więcej) nie było czytane na podwyższeniu⁴⁶ w kościele.

11. Dalej ustanowili apostołowie, że ten, kto nie zna wiary Kościoła, reguł (służb) i praw, które są w nim przyjęte, nie będzie mógł być przywódcą ani zwierzchnikiem, a kto zna je, lecz od nich odstępuje, nie będzie mógł więcej odprawiać służb, nie jest bowiem uczciwy w swej służbie, [lecz]⁴⁷ fałszywy.

12. Dalej ustanowili apostołowie: Ten, kto się zaklina bądź kłamie, składa fałszywe świadectwo lub chodzi do domu czarowników, wróżbitów czy Chaldejczyków⁴⁸ oraz daje wiarę przepowiedniom i horoskopom, jakim oddają się ci, którzy nie znają Boga, on także, niczym ktoś, kto nie zna Boga, niech będzie odsunięty od służby i niech jej (więcej) nie odprawia.

13. Dalej ustanowili apostołowie, że jeśli znajdzie się ktoś, kto wątpi w służbę i nie jest ona dlań prawdziwa, niech również on służb nie odprawia, bo nie jest dlań prawdziwy Pan, któremu się służy: ludzi on zwodzi, lecz nie Boga, przed którym nie ostoja się żadne podstęp¹.

14. Dalej ustanowili apostołowie, że kto pożyczka (pieniądze) i pobiera procent, oddaje się handlowi i chciwości, ten niech więcej służb nie odprawia i w służbie niech nie pozostaje.

15. Dalej ustanowili apostołowie, że ten, któremu są mili Żydzi niczym⁴⁹ Iszkario-cie, który ich kochał, lub poganie, którzy czczą stworzenia zamiast stwórcy, nie powinien przestawać z nimi (= kapłanami) i odprawiać służby; lecz jeśli przestaje z tamtymi, niech mu (albo na to) nie pozwolą, albo niech się od nich (= kapłanów) odłączy i niech więcej z nimi służb nie odprawia.

16. Dalej ustanowili apostołowie: Jeżeli ktoś z Żydów lub pogan przyjdzie i przyłączy się do nich, ale po przyłączeniu się do nich rozmyśli się i pójdzie (z powrotem) do tej grupy, do której należał, po czym powtórnie odmieni się i przyjdzie do nich, to niech już nie zostanie przyjęty, lecz niech ci, którzy go znają, traktują go tak jak grupę, do której uprzednio należał.

17. Dalej ustanowili apostołowie, by nie było dozwolone przywódcy działać w sprawach kościelnych bez tych, którzy wraz z nim służą, lecz by wydawał rozkazy po zasięgnięciu rady wszystkich; niech będzie czynione to, z czego⁵⁰ wszyscy są zadowoleni; nie zaś — niezadowoleni.

18. Dalej ustanowili apostołowie: Obchodźcie uroczystość upamiętniającą rocznicę śmierci wszystkich tych, którzy schodzą z tego świata (dając) dobre świadectwo wiary Chrystusa i cierpiąc z powodu Jego imienia.

19. Dalej ustanowili apostołowie: Odmawiajcie w służbie kościelnej pochwały Dawida każdego dnia ze względu na to: „Chcę błogosławić Boga w każdym czasie i na

---

F: Pana naszego do nieba.

⁴⁴ F pomija cały ten kanon, B zaś zmienia go: Ustanowili apostołowie, by na podwyższeniu w kościele były czytane: Nowy Testament, Prorocy, Apostołowie (= listy apostołów) i Dzieje ich triumfów.

⁴⁵ Ich = apostołów.

⁴⁶ Syr. *bema*.

⁴⁷ Dod. wg C.

⁴⁸ Synonim „astrologów“; B + zaklinaczy.

⁴⁹ B, C, F + Judaszowi.

B + Pan nasz i...

¹ 1 Sm 2, 3 (Peszitta).

ustach moich zawsze Jego chwala^j), „w dzień i w nocy będę rozmyślał^k i mówił i sprawię, by mój głos był słyszany przed Tobą^l”.

20. Dalej ustanowili apostołowie: Ci, którzy są pozbawieni bogactw i nie ubiegają się o zysk pieniężny, ci niech będą wybierani i zbliżają się do służb ołtarza⁵¹.

21. Dalej ustanowili apostołowie, by kapłan, który przypadkiem „zwiąże“ niewłaściwie, poniósł stosowną karę, ten zaś, kto został „związany“, niech przyjmie „związanie“ tak, jakby został „związany“ właściwie.

22. Dalej ustanowili apostołowie, by, jeśli się okaże, że ci, którzy wysłuchują zwykle sporów sądowych⁵², byli stronnicy i uznali winnym niewinnego, uniewinnili zaś winnego, więcej innego sporu sądowego nie wysłuchiwali^{52,53}, bo znów słusznie mogliby zostać oskarżeni o stronnictwo.

23. Dalej ustanowili apostołowie, by ci, którzy są wyniośli w swych umysłach i uniesieni⁵⁴ chepliwą pychą, nie zbliżali się⁵⁵ do służb, (napisane jest) bowiem: „To, co za wielkie uchodzi między ludźmi, obrzydliwością jest w oczach Bożych⁵⁶“, i o nich jest powiedziane: „Odplącę tym, którzy obnoszą się z dumą⁵⁷”.

24. Dalej ustanowili apostołowie, by nad prezbiterami, którzy są po wsiach⁵⁶, byli (ustanowieni) zwierzchnicy, by był znany przywódca ich wszystkich, wobec którego wszyscy oni mają być odpowiedzialni. Także Samuel przecież wizytował jedno miejsce po drugim i wydawał rozporządzenia.

25. Dalej ustanowili apostołowie, by królom, którzy w przyszłości uwierzą w Chrystusa, wolno było wstępować wyżej i stawać przed ołtarzem, także bowiem Dawid i jemu podobni wstępowali wyżej i stawali przed ołtarzem.

26. Dalej ustanowili apostołowie: Niech nikt za pomocą władzy kapłańskiej nie odważy się uczynić niczego, co nie jest słuszne i właściwe, lecz (niech czyni to, co) sprawiedliwe⁵⁷, (i niech) nie (ciąży na nim) zarzut stronnictwa.

27. Dalej ustanowili apostołowie, by chleb Eucharystii dostawał się na ołtarz w dniu, w którym został upieczony, nie zaś po kilku dniach, co jest niedozwolone⁵⁸.

Wszystkie te (kanony) ustanowili apostołowie nie dla siebie, lecz dla tych, którzy przyjdą po nich. Obawiali się bowiem⁵⁹, że przyszli (ludzie) będą wilkami, które przywdzieją strój jagniąt^o. Im zaś wystarczył Duch Pocieszyciel, który był w nich (i) który wiódł ich zgodnie z prawem, aby przez nich prawa te ustanowić. Ci bowiem, którzy przyjęli od Pana naszego moc i władzę, nie potrzebowali, by prawa zostały im nadane przez kogoś innego. Także Paweł przecież i Tymoteusz, gdy przemierzali kraj Syrii i Cylicji^p, przykazania i prawa apostołów^r i prezbiterów (ustanowione) dla tych,

F: kościoła.

B: odprawiają sądy.

C + lecz niech zostaną usunięci.

B: ujęci.

C: nie byli przyjmowani.

C: prezbiterami kościołów wiejskich; F: po wsiach w kościołach.

F + i słuszne.

B + Skończyły się kanony, które zostały ustanowione przez świętych apostołów dla uregulowania

(spraw) świętego Kościoła.

⁵⁹ C + wierząc, że...

^j Ps 34, 2.

^k Por. Ps 1, 2.

^l Por. Ps 77, 2.

^m Łk 16, 15.

ⁿ Por. Ps 31, 24; Iz 2, 12.

^o Por. Mt 7, 15.

^p Dz 15, 41.

^r Dz 16, 4.

którzy podlegali władzy⁶⁰ apostołskiej, przekazywali Kościołom krajów, w których misjonowali i głosili postanie.

Ustanowiwszy te reguły i prawa uczniowie nie zaniechali głoszenia postania ani czynów zadziwiających, których Pan nasz dokonywał ich rękami. Wokół nich zaś zbierał się każdego dnia liczny lud, który wierzył w Chrystusa. Przychodzili do nich także z innych miast, słuchali ich słów i przyjmowali je.

Nikodem i Gamaliel, przełożony synagogi⁶¹ Żydów, przychodzili w ukryciu do apostołów przyłączając się do ich nauki. Także Juda, Lewi, Peri, Józef i Justus, synowie kapłanów Annasza, Kajfasza i Aleksandra, przychodzili nocą do apostołów. Wyznawali wobec uczniów, że Chrystus jest Synem Boga, ale ze względu na swych rodaków bali się odkryć swe myśli. Apostołowie zaś przyjęli ich z miłością mówiąc do nich: „Nie marnujcie waszego życia w oczach Boga z powodu wstydu i lęku przed ludźmi, byście (nie) zostali pociągnięci do odpowiedzialności wraz z ojcami waszymi za krew Chrystusa, którą oni wzięli na siebie. Nie jest przecież do przyjęcia wobec Boga, byście należąc do Jego czcicieli chodzili i przestawali z zabójcami Jego chwaleb-nego Syna. Jakże możecie się spodziewać, by wasza wiara została przyjęta wraz z oddanymi prawdzie, jeśli przestajecie z kłamcami? Słuszne jest natomiast, byście tak jak ludzie wierzący w Chrystusa wyznali otwarcie tę wiarę, którą głosimy⁶²”

Gdy wysłuchali tego od uczniów oni — synowie kapłanów — wszyscy zawołali jednogłośnie przed całym ludem [i]⁶³ apostołami: „Wyznajemy Chrystusa, który został ukrzyżowany, wierzymy i wyznajemy, że był zawsze Synem Boga, wypieramy się zaś tych, którzy ośmielili się Go ukrzyżować⁶⁴. Nawet kapłani ludu wyznawali potajemnie Chrystusa, lecz z tego powodu, że ukochali władzę nad ludem, nie chcieli wyznawać (tego) otwarcie⁶⁴. Zapomnieli o tym, co jest napisane: „On jest Panem wiedzy i nie ostoją się przed Nim żadne podstęp⁶⁵”.

Gdy jednak ojcowie⁶⁵ usłyszeli o tym od swych synów, grozili im bardzo, ale nie z tego powodu, że uwierzyli w Chrystusa, lecz z tego, że odkryli⁶⁶ i odsłonili wobec rodaków myśli swych ojców. Oni jednak uwierzywszy przyłączyli się do uczniów i nie odstępowali od nich, wiedzieli bowiem, że (ci) wobec każdego wcielali w czyn⁶⁷ to, czego nauczali wielu.

A gdy cierpienia i prześladowania dotknęły uczniów, z radością wraz z nimi ponosili cierpienia. Z radością (też) przyjmowali chłosty i więzienie wyznając⁶⁸ swą wiarę w Chrystusa. Przez wszystkie dni swego życia głosili Chrystusa wśród Żydów i Samarytan. Po śmierci zaś apostołów zostali przywódcami i zwierzchnikami Kościołów. Nauczali wielu tego, co powierzyli im apostołowie i co przez cały czas ich życia od nich przyjmowali. Z kolei oni umierając powierzyli i przekazali swym uczniom, (którzy nastali) po nich, wszystko to, co otrzymali od apostołów, a także to, co napisał Jakub z Jerozolimy, Szymon z miasta Rzymu, Jan z Efezu, Marek z Aleksandrii Wielkiej, Andrzej z Frygii, Łukasz z Macedonii i Juda Tomasz z Indii. (Przekazali też), by zostały przyjęte i czytane wszędzie w kościołach listy apostoła⁶⁹, tak jak czytane są

F + prezbiterkiej, to jest...

B: przełożeni synagog.

F + oddani prawdzie, którzy są...

D: całym ludem apostołów; F: całym ludem i apostołami.

⁶¹ B + Chrystusa.

⁶⁵ C + kapłani.

⁶⁶ B, F: skłamali.

⁶⁷ C + tylko.

⁶⁸ C: za wyznawanie swej...

B: apostołów; F, a także rkp. Lond. Brit.Lib. Add. 14531: Pawła apostoła.

⁹ 1 Sm 2, 3 (Peszitta).

Triumfy ich czynów⁷⁰, które opisał Łukasz. W ten sposób staną się znane (wszystkie pisma) Apostołów, Proroków, Testament Nowy i Stary, bo jedna jest prawda głoszona przez nie wszystkie i przez każdą z nich przemawiał jeden Duch od jednego Boga, którego wszystkie wieściły i czciły.

I (wiele) krajów przyjęło ich naukę. Za skinieniem⁷¹ Pana naszego, który im powiedział: „Będę z wami aż do końca świata“⁷², w każdym kraju wierzone i przyjmowano wszystko to, co powiedział Pan nasz przez apostołów⁷².

Z Żydami dyskutowali przywódcy (wychodząc) z ksiąg Proroków, z błędzącymi poganami zaś walczyli za pomocą potężnych cudów, które czynili w imię Chrystusa. Wszystkie ludy, także te, które mieszkaly w innych krajach, milkły i cichły⁷³ (słyszac) posłanie Chrystusa. A wyznawcy wołali w trakcie prześladowań: „To prześladowanie nas dzisiaj będzie naszym obrońcą⁷⁴, (jako że) dawniej (sami) byliśmy prześladowcami“⁷⁴. Byli zaś wśród nich tacy, których skazano na śmierć od miecza⁷⁵, i byli (też) wśród nich tacy, którym odebrano, cokolwiek posiadali, a ich samych wypuszczono. Lecz choć wiele cierpień ponosili, rzesze ich⁷⁶ wzrastały i powiększały się, a oni z radością serca przyjmowali śmierć wszelkiego rodzaju.

Poprzez „rękę kapłaństwa“, którą apostołowie przyjęli od Pana naszego, rozposzechniło się szybko⁷⁷ ich posłanie na cztery strony świata. A gdy się odwiedzali, odprawiali [wspólnie]⁷⁸ służby.

⁷⁹Jerozolima i cały kraj Palestyny, Samaria⁸⁰, Filistea, kraj Arabów, Fenicja i mieszkańcy Cezarei otrzymali „rękę kapłaństwa“ od Jakuba⁸¹, który był zwierzchnikiem i przywódcą w kościele Apostołów na Syjonie.

Aleksandria Wielka, Tebajda⁸², cały Egipt wewnętrzny i cały kraj Peluzjum aż po granice Hindusów⁸³ otrzymały „rękę kapłaństwa“ od Marka ewangelisty, który był zwierzchnikiem i przywódcą w tamtejszym kościele, który zbudował⁸⁴ i [gdzie]⁸⁵ odprawiał służby⁸⁶.

Indie i wszystkie ich kraje, i te, które są wokół nich aż po morze krańcowe, otrzymały „rękę kapłaństwa“ apostołów od Judy Tomasza⁸⁷, który był przywódcą i zwierzchnikiem w tamtejszym kościele, który tam zbudował i w którym odprawiał służby.

⁷⁰ F: Triumfy i czyny apostołów.

C: za pomocą.

⁷² C: apostołom.

⁷³ B + i wyznawały.

⁷⁴ Syr. *senegra* (synegoros).

⁷⁵ B: nagłą.

⁷⁶ F + jeszcze bardziej.

⁷⁷ F: łatwo.

⁷⁸ Tak B, C, F; A: „służyli sobie wzajemnie“ lub może: „odprawiali służby jeden u drugiego“

⁷⁹ B, E, który się tu zaczyna, F dają tu podtytuły: B: Wykaz krajów, z których każdy otrzymał „rękę kapłaństwa“ świętych apostołów.

E: Oto położenie „ręki kapłaństwa“, które zostało udzielone światu przez każdego z błogosławionych apostołów.

F: Jak przyjęły kapłaństwo kraje, które uwierzyły.

⁸⁰ B + i kraj Aramejczyków.

⁸¹ C + brata Pana naszego. E stawia to samo po słowach: na Syjonie.

⁸² C + i Pentapolis; i dalej od słów „cały Egipt“ do „granice Hindusów“: i cały kraj Egiptu od granicy z Palestyną po granicę z Etiopami (= syr. *kuššaye*).

⁸³ Chodzi oczywiście o Etiopię, która w literaturze syryjskiej często jest nazywana Hendú, tj. Indie.

⁸⁴ C: założył.

⁸⁵ Tak E i F.

⁸⁶ E + a był jednym z siedemdziesięciu uczniów Pana naszego.

⁸⁷ E: przez Tomasza, jednego z Dwunastu.

¹ Mt 28, 20.

Antiochia, Syria, Cylicja i Galacja⁸⁸ aż do Pontu otrzymały „rękę kapłaństwa“ apostołów od Szymona Kefasa, który tam położył fundamenty kościoła, był tam kapłanem i odprawiał służby do czasu, gdy udał się stamtąd do Rzymu z powodu Szymona Maga, który zwodził mieszkańców Rzymu swymi czarami.

Miasto Rzym, cała Italia, Hiszpania, Brytania i Galia wraz z resztą innych krajów okolicznych otrzymały „rękę kapłaństwa“ apostołów od Szymona Kefasa, który przybył [tam]⁸⁹ z Antiochii i był zwierzchnikiem i przywódcą w kościele, który zbudował tam i w jego (=Rzymu) okolicach.

Efez, Tessalonika, cała Azja⁹⁰, cały kraj Koryntian i cała Achaja wraz z jej okolicami otrzymały „rękę kapłaństwa“ od Jana ewangelisty, który padł⁹¹ na pierś Pana naszego^u (i) który zbudował tam kościół i odprawiał tam służby jako przywódca.

Nicea, Nikomedia, cały kraj Bitynii, Gocja⁹² i rejony okoliczne otrzymały „rękę kapłaństwa“ apostołów od Andrzeja, brata Szymona Kefasa, który⁹³ był przywódcą i zwierzchnikiem w kościele, który tam zbudował i gdzie był kapłanem i odprawiał służby.

Bizancjum, cały kraj Tracji i jego okolice aż do⁹⁴ wielkiej rzeki-granicy, która oddziela kraj barbarzyńców, otrzymały „rękę kapłaństwa“ apostołów od Łukasza apostoła⁹⁵, który zbudował⁹⁶ tam kościół i odprawiał tam służby⁹⁷ w godności zwierzchnika i przywódcy.

Edessa, wszystkie kraje otaczające ją ze wszech stron, Nisibis, Arabia⁹⁸, cała północ i rejony wokół niej, południe i cały kraj pogranicza Mezopotamii otrzymały „rękę kapłaństwa“ od jednego z siedemdziesięciu dwóch apostołów — Addaja⁹⁹ apostoła, który tam nauczał, zbudował tam kościół, był kapłanem i odprawiał tam służby w swej godności przywódcy.

Cała Persja [i kraje]¹⁰⁰ Asyryjczyków, Aramejczyków¹⁰¹, Medów i kraje wokół Babilonu, [kraj]¹⁰² Huzytów i Gelów aż po granice Hindusów i kraju Goga i Magoga i dalej wszystkie kraje ze wszystkich stron otrzymały „rękę kapłaństwa“ apostołów od Aggaja, wytwórcy jedwabiu¹⁰³, ucznia apostoła Addaja¹⁰⁴.

Reszta zaś innych towarzyszy apostołów¹⁰⁵ poszła do odległych krajów barbarzyńców. Przechodząc z miejsca na miejsce nauczali¹⁰⁶ i tam też w trakcie swego misjonowania odprawiali służby, i tam (też) nastąpiło ich zejście z tego świata. Ich uczniowie

⁸⁸ C: Kappadocja.

⁸⁹ Tak C.

⁹⁰ C + i cała Macedonia.

⁹¹ F + na wieczery.

⁹² C: i Galacja wewnętrzna; C przypisuje więc ewangelizację Galacji Andrzejowi, a nie Szymonowi; por. przyp. 88.

⁹³ C + który tam misjonował i nauczał.

⁹⁴ C: aż do rzeki Dunaj, która odgranicza Trację od barbarzyńców...

⁹⁵ C: ucznia apostołów; E: apostoła jednego z siedemdziesięciu.

⁹⁶ C: założył.

⁹⁷ E + i był (tam) kapłanem i kierował nim w swej...

⁹⁸ Rejon w północnej Mezopotamii na wschód od Edessy do Tygrysu.

⁹⁹ B: Tadeusza (syr. Taddaj), Aggaja i Mariego; te dwa ostatnie imiona to wyraźna interpolacja późniejsza, tekst dalszy odnosi się bowiem tylko do Tadeusza: ...apostoła, który tam nauczał...

¹⁰⁰ Wg B.

¹⁰¹ B, C, E: Armeńczyków.

¹⁰² B, C, F; chodzi o dzisiejszy Huzystan i Gilan, odpowiednio: w Iranie pld. i ptn.

¹⁰³ E + króla Edessy Abgara.

¹⁰⁴ B: Tadeusza.

¹⁰⁵ C + i ich uczniów.

¹⁰⁶ C + i chrzcili.

^u Por. J 13, 23.

zaś kontynuują (dzieło) po nich¹⁰⁷ aż po dzień dzisiejszy, żadnej zmiany ani dodatku do ich posłania nie wprowadzając.

Łukasz Ewangelista zaś był na tyle przeczorny, że zapisał Triumfy czynów apostołów, reguły i prawa służby ich urzędu kapłańskiego oraz dokąd każdy z nich poszedł. W przeczności więc swej zapisał Łukasz to wszystko i jeszcze więcej i powierzył Priskosowi¹⁰⁸ i Akylosowi^w, swym uczniom. Towarzyszyli mu oni aż do dnia jego śmierci, podobnie jak Pawłowi towarzyszył Tymoteusz, Aristos^y z Lystry i Menaos^{109,z} pierwszy uczeń apostołów¹¹⁰, do czasu gdy (Paweł) przybył do miasta Rzymu i wystąpił przeciw retorowi Tertullusowi^z. Cesarz Neron ściał¹¹¹ go mieczem, [a]¹¹² Szymona Kefasa [ukrzyżował na krzyżu]¹¹³ w mieście Rzymie¹¹⁴.

C: przejęli od nich.

¹⁰⁸ B: Priskellos, F i rkp. Lond. Brit. Lib. Add. 14531: Priskilla.

¹⁰⁹ F: Mena'il.

¹¹⁰ Tu kończy się F dodając słowo: „koniec“.

B: zabił go.

¹¹² Tak B.

¹¹³ C + ukrzyżował na krzyżu.

¹¹⁴ A (w rękopisie) jeszcze w tej samej linii zaczyna się tekst następnego apokryfu: Nauka Szymona Kefasa w mieście Rzymie; inne rękopisy zawierają formuły końcowe:

B: Skończył się pierwszy synod apostołów.

C: Koniec Nauki apostoła Addaja.

Rkp. Lond. Brit. Lib. Add. 14531: Skończyła się nauka błogosławionych apostołów.

^w Dz 18, 2; 18, 26; Rz 16, 3; 1 Kor 16, 19; 2 Tm 4, 19.

^y Dz 19, 22; 2 Tm 4, 20.

^z Dz 13, 1 (?).

^z Dz 24, 1.